

**SAVOL-JAVOB USULINING PEDAGOGIK MOHIYATI VA ONGLI
MUSHOHADA KO‘NIKMASINI SHAKLLANTIRISHDAGI O‘RNI**

Ruzmetova I. A

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti
e-pochta:rozmetovaintizor505@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu tezisda o‘quv jarayonida savol-javob usuli orqali o‘quvchilarda ongli mushohada ko‘nikmasini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari va uni rivojlantirish mexanizmlari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqot o‘quvchilarning refleksiv tafakkurini faollashtirish, mustaqil fikrlash va o‘z bilish faoliyatini ongli boshqarish qobiliyatini shakllantirishda savol-javob usulining o‘rnini ochib beradi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar (Bloom taksonomiyasi, Sokratik dialog, interaktiv texnologiyalar, refleksiv ta’lim) asosida takomillashtirish yo‘llari taklif etilgan. O‘zbekiston Respublikasidagi ta’lim islohotlari, konstruktivistik va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim prinsiplari hamda xorijiy tajribalar tahlili asosida ilmiy xulosalar chiqarilgan. Mazkur tadqiqot ta’lim muassasalari o‘qituvchilari, metodistlari va tadqiqotchilar uchun amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *savol-javob usuli, ongli mushohada, refleksiv tafakkur, tanqidiy fikrlash, interaktiv pedagogik usullar, Bloom taksonomiyasi, Sokratik dialog, o‘quvchining faol bilish faoliyati, konstruktivizm, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim.*

Bugungi kunda raqamli transformatsiya va bilimlar iqtisodiyoti sharoitida o‘quvchilarni passiv bilim oluvchi emas, balki mustaqil, tanqidiy va refleksiv fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirish ta’lim tizimining strategik vazifalaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasida “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi va ta’lim sifatini oshirishga oid qarorlarda o‘quvchilarning ongli mushohada yuritish, tahlil qilish va o‘z bilish faoliyatini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish alohida e’tirof etilgan. Shunga qaramay, o‘quv jarayonida savol-javob usulining ko‘pincha yuzaki, yopiq savollar darajasida qo‘llanilishi, o‘quvchilarning chuqur refleksiv faoliyatini yetarli darajada faollashtirmasligi dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

Ongli mushohada – bu o‘quvchining kuzatgan, o‘rgangan va boshdan kechirgan narsalarni tahlil qilish, baholash, o‘z fikrini asoslash va yangi bilim yaratishga yo‘naltirilgan faol aqliy jarayondir. Pedagogik jihatdan bu jarayon o‘quv-tarbiya birligida amalga oshiriladi va o‘qituvchining savol qo‘yish mahoratini talab etadi. Tadqiqotning maqsadi – o‘quv jarayonida savol-javob usuli orqali o‘quvchilarda ongli mushohada ko‘nikmasini shakllantirish mexanizmlarini ilmiy asoslab, amaliy tavsiyalar berishdir.

Nazariy asoslar: Ongli mushohada va refleksiv tafakkurning nazariy asoslari pedagogika, psixologiya va didaktika kesishmasida shakllangan. J. Dyui refleksiv fikrlashni “muammoli vaziyatni ongli tahlil qilish” deb ta’riflagan. L.S. Vigotskiy “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasida savol-javob orqali o‘quvchining potensial imkoniyatlarini ochishga

e’tibor qaratgan. B. Bloomning qayta ishlangan taksonomiyasi (tahlil, baholash, yaratish darajalari) va Sokratik dialog prinsiplari savol-javob usulini ongli mushohada vositasi sifatida qo‘llashning zamonaviy ilmiy asosini tashkil etadi. O‘zbek olimlari (Xolmatov P., Abdukodirov A.A. va boshqalar) bu jarayonni shaxsga yo‘naltirilgan va interaktiv ta’lim kontekstida ko‘rib chiqishadi.

Pedagogik asoslar quyidagilardan iborat:

- Psixologik-pedagogik jihat: O‘quvchining o‘z bilish faoliyatini anglashi, refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirish, motivatsiya va mustaqil fikrlashni shakllantirish.
- Didaktik jihat: Savollarning ochiqligi, chuqurligi va bosqichma-bosqich murakkablashuvi (yopiq savollardan ochiq va muammoli savollarga o‘tish).
- Ijtimoiy-kommunikativ jihat: Dialogik muhit yaratish, o‘quvchilar o‘rtasida fikr almashish va o‘zaro baholash.
- O‘qituvchi roli: Savol qo‘yish madaniyati, javoblarni chuqur tinglash, qo‘shimcha yo‘naltiruvchi savollar berish va refleksiv muhitni tashkil etish.

Savol-javob usuli orqali ongli mushohada ko‘nikmasini shakllantirish texnologiyasi

Rivojlantirish texnologiyasi – bu maqsadli, bosqichma-bosqich va natijaga yo‘naltirilgan pedagogik jarayon bo‘lib, zamonaviy interaktiv va raqamli usullarni qo‘llashni nazarda tutadi.

Texnologiyaning asosiy komponentlari:

1. Diagnostik bosqich: O‘quvchilarning dastlabki refleksiv darajasini aniqlash (kuzatish, diagnostik suhbat, ochiq savollarga javob berish qobiliyatini baholash).
2. Axborot-motivatsion bosqich: Ongli mushohada mohiyatini tushuntirish, namuna savollar berish, o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undash.
3. Interaktiv va innovatsion bosqich: Bloom taksonomiyasiga asoslangan savollar tizimi, Sokratik dialog, “Aqliy hujum”, “Tarozi”, “Venn diagrammasi”, “Sinkveyn” usullari; raqamli vositalar (Mentimeter, Padlet, Kahoot) yordamida real vaqt rejimida savol-javob tashkil etish.
4. Mustaqil faoliyat va refleksiv monitoring bosqichi: O‘quvchilarning o‘z javoblarini tahlil qilishi, shaxsiy refleksiv daftar yuritishi, o‘zaro baholash va o‘qituvchi tomonidan yakuniy tahlil.

Texnologiya uzluksiz ta’lim tizimida (boshlang‘ich sinfdan o‘rta maktabgacha) integratsiya qilinadi va raqamli platformalarni joriy etishni talab qiladi. Bu o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘zini baholash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ongli qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Amaliyotda qo‘llash va samaradorlik O‘zbekiston ta’lim amaliyotida interaktiv savol-javob usullari ona tili, matematika, tabiatshunoslik va boshqa fanlar darslarida qo‘llanilmoqda. Natijada o‘quvchilarning darsdagi faolligi oshadi, yuzaki javoblar o‘rniga asosli, tahliliy fikrlar shakllanadi. Xorijiy tajribada (Sokratik seminarlar, Visible Thinking yondashuvi, raqamli interaktiv platformalar) shunga o‘xshash yondashuvlar yuqori samara bergan. Taklif etiladigan takomillashtirish: har bir fan bo‘yicha ochiq savollar bankini

yaratish, o‘qituvchilarning savol qo‘yish kompetentsiyasini oshirish va refleksiv baholash mezonlarini joriy etish.

O‘quv jarayonida savol-javob usuli orqali o‘quvchilarda ongli mushohada ko‘nikmasini shakllantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, shaxsning barkamol rivojlanishini ta’minlaydi. U psixologik-pedagogik diagnostika, interaktiv usullar va refleksiv yondashuvga asoslanadi. Amaliyotda bu texnologiyani keng joriy etish o‘quvchilarning tanqidiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi hamda zamonaviy jamiyat talablariga mos kadrlar tayyorlashga hissa qo‘shadi. Kelgusida raqamli interaktiv vositalarni chuqurroq tatbiq etish va ilmiy-tadqiqot ishlarini kuchaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dyui J. How We Think. – Boston, 1910 (refleksiv fikrlash nazariyasi).
2. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. – New York, 1956 (qayta ishlangan nashr, 2001).
3. Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Toshkent, 2020 (o‘zbek tilidagi tarjima).
4. Xolmatov P. O‘quv jarayonida interaktiv usullar. – T.: Fan, 2018.
5. Abdukodirov A.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – T.: Fan, 2019.
6. Ashuraliyeva G.N. O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. // Nauka i innovatsiya, 2024.
7. Sulliyeva S.X., Tojiyeva F.A. Interaktiv ta’lim usullarining samaradorligi. // Ekonomika i sotsium, 2024.